

Психологічна профілактика насилля і ворожості в суспільному та приватному житті: тези доповідей учасників Круглого столу (Івано-Франківськ, 5 травня 2015 року) / [редактор упорядник З.С. Карпенко]. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. – С.20-24.

ВІРТУАЛЬНА АГРЕСІЯ ПІДЛІТКІВ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Т.М. Дзюба

Вільний доступ до віртуального світу об'єктивна реальність сьогодення. З одного боку – це позитивний фактор, а з іншого – існують ризики негативного впливу такого «стафу» на несформовану психіку дитини. Коли доросла особа ще свідомо може закрити вкладку з «гнилим» наповненням, то у дітей до інформації такого типу зберігається особливий інтерес.

Інша небезпека занурення дитини у віртуальний світ криється в тому, що діти не відчують жорстокість як жорстокість. У віртуальному світі все просто і динамічно, тому складається хибне враження, що реальний та віртуальний світи не мають відмінностей. Втім, реальна ситуація – зовсім інша: людина, яка вважає себе добросердною у реальному житті ставиться до людей доброзичливо, може легко вибухнути агресією в палкій Інтернет-суперечці.

Основну причину, яка занурює підлітка у світ віртуальних подій, закордонні дослідники вбачають у комунікативній депривації (М. Джуммер), тобто дитина стає закритою («closed child», П. Мортлі) для відкритого спілкування з однолітками. Вона втрачає емоційний контакт із батьками та педагогами, які на цьому етапі відіграють основну роль у її соціально-психологічному становленні (С.І.Іванов). Водночас, дорослі не завжди розуміють важливість щирого відвертого взаєморозуміння з дитиною та не відчують певної загрози від віртуальної комунікації (Ф.Астанціні). За таких умов Інтернет може повністю замінити інтимно-особистісне спілкування, яке в цьому віковому періоді є провідною діяльністю (О.Л.Пережогін).

Психологічні наслідки занурення підлітків у віртуальне середовище визначаються: 1) постійним збільшенням числа підлітків і юнаків –

користувачів Інтернету (близько 40%, за даними досліджень Т.М. Вакуліч); 2) негативним впливом на дитячу психіку через надмірну пристрасть до Інтернету, яка руйнівню діє на дитину; 3) відсутністю фундаментальних теоретико-емпіричних досліджень феномену віртуальної агресії підлітків та взаємозалежності між впливом Інтернету на агресивність підлітка. Тому проблема віртуальної агресивності підлітків є актуальною як у теоретичному, так і в прикладному значенні.

Аналізуючи негативні впливи комунікативних Інтернет-технологій, дослідники називають загальні риси, які створюють певне поле для виникнення проблеми втрати психологічної безпеки у віртуальному просторі. Зокрема, С.В. Федоренко вказує, що до них, перш за все, відносять: 1) споживання сурогатної інформації (жахів, насильства, порнографії, комерційної реклами тощо) внаслідок чого формується неадекватна модель світу; 2) захоплення віртуальним насильством, жорстокими відеоіграми, які породжують віртуалізацію життєвого простору й стають загрозою для психічного здоров'я особистості [5]. Вітчизняні дослідники О.Б. Кочарян, Н.І. Гущина вирізняють такі Інтернет-загрози як нелегальні й шкідливі матеріали, які не відповідають віковим особливостям і негативно впливають на фізичне й психічне здоров'я дітей (небажаний контент); кібер-хуліганство (кібер-булінг, кібер-гумлінг, гріфери); спам, недостовірні інформація тощо [2]. Г.Л. Смолян вказує на такі фактори як: незрілість особистості, яка виявляється в нездатності до самостійного свідомого вибору інформації, релевантної своїм інтересам, переконанням і планам; установки особистості на конформізм, на готовність до сприйняття маніпулятивного інформаційного впливу; стан соціуму, який сприяє підвищеній навіюваності, масовому зараженню ідеями [4].

Зважаючи на те, що саме у підлітковому віці визначаються ті способи психосоціальної адаптації, які стають характерними для індивіда протягом усього подальшого життя, перелічені фактори можуть призвести до закріплення особистісних деформацій: специфічних підліткових комплексів, емоційно-установочної готовності особистості дитини, яка виявляється або в агресивному

реагуванні, або у вигляді конформної поведінки, тривожності, фрустрованості, неадекватної самооцінки.

Віртуальна агресія виникає на тлі певного психічного стану, в якому можна виділити *три компоненти агресивності*: 1) *пізнавальний* – допомагає зорієнтуватися в ситуації, виділити об'єкт для нападу й обрати засоби нападу; 2) *емоційний* – характеризується наявністю гніву, який доволі часто, але не завжди, супроводжує агресію, й, іноді, набуває форми афекту ярості. Серед інших емоційних складових агресивності доцільно назвати недобррозичливість, злість, мстивість, а в деяких випадках – силу й упевненість; 3) *вольовий* – як спроможність особистості здійснювати самоконтроль власних агресивних станів та агресивних дій.

Віртуальну агресію за засобами поділяють на пряму/відкриту і приховану/латентну. *Відкриту агресію* західні дослідники ще називають *кібербулінгом (cyber-bullying)*, характеризуючи її як відкритий напад з метою завдання психологічної шкоди, агресивну поведінку у широкому діапазоні – від грубих жартів до віртуального терору, який може призвести навіть до суїциду жертви. Цікавим фактом, який нам довелося констатувати у результаті аналізу різноманітних інформаційних джерел, є численні спроби «стихійного» аналізу питання самими учасниками віртуального спілкування, які набувають форм текстів у блогах, повідомлень на форумах, записів у спільнотах. Серед таких феноменів вирізняють *вербальну кіберагресію* як дію, спрямовану на завдання різних видів психологічного дискомфорту учасникам Інтернет-спілкування за допомогою розміщення відповідних текстових Інтернет-повідомлень у широкому розумінні (включно з записами у блогах) чи образів.

На думку дослідників, кіберагресія у більшості випадків: 1) спрямована не проти реальної, відомої агресору людини, а проти віртуального персонажа; 2) реалізується від віртуально сконструйованого «Я»; 3) залишається невідомою оточенню агресора у реальному світі [3]. Така кіберагресія характерна для дорослих, тоді як підлітки можуть обрати для мобінгу реального однокласника чи сусіда. У школах стало «модно» не просто

глузувати, а привселюдно жорстоко бити своїх однокласників і знімати це на камеру, щоб потім викласти відео в Інтернеті. Таким чином підлітки здобувають собі авторитет та популярність. Насильство породжує у них агресію, страх, порушує психіку й провокує неконтрольовану поведінку. Водночас, інколи кіберагресія може протягом тривалого часу не позначатися на поведінці агресора в реальному житті, що ускладнює її діагностику та розробку можливих превентивних засобів педагогічного і психологічного плану.

Прихована (латентна) агресія, виявляється у дещо інших формах. Така агресія ніколи не позиціонує себе як власне агресія, маскуючись під дискусію, обмін думками та інші нормативні форми спілкування. Її основними знаряддями є іронія, сарказм, замасковані образи, провокаційні висловлювання тощо. Якщо пряму агресію можна порівняти з ударом кийком по голові, то прихована – це укол у больову точку. На перший погляд такі уколи менш небезпечні, але тривалий вплив прихованої агресії завдає значно більшої психологічної шкоди. Прихована агресія стає добрим підґрунтям для виникнення багатьох страхів: страху залежності від стосунків, страху бути відкинутим, інтимофобії (страху емоційної близькості), страху зіткнутися зі своїми і чужими емоціями. Це і породжує захисну реакцію: емоційне дистанціювання, уникнення близькості у реальних відносинах. Коли підлітку страшно, він плаче, кричить, тікає, ховається.

На наш погляд, необхідно враховувати той факт, що самі підлітки, знаходячись в Інтернет-просторі, можуть поводити себе агресивно, провокуючи стосовно себе здійснення протиправних дій. Через певні соціально-психологічні аспекти діяльності людини в Інтернеті (анонімність, фізична не представленість партнера по спілкуванню тощо) у користувача може створюватися відчуття безпеки й відсутності будь-якої загрози, формувати ставлення до жорстокості як до чогось потрібного і нормального.

Агресивна поведінка підлітків обумовлена сукупністю індивідуальних і соціально-психологічних факторів. В якості домінуючих соціальних факторів виступає індивідуальний досвід переживання або спостереження факту

насильства, низький соціально-економічний статус сім'ї та негативні стратегії сімейного виховання [1].

Особистісні характеристики також відіграють важливу роль у формуванні агресивної поведінки. До них ми відносимо підвищений рівень психопатизації, нестійкість емоційного стану, що виявляється в підвищеній збудженості, подразливості, а також схильності до депресії, яка призводить до підвищення рівня тривожності, скутості, невпевненості в собі.

Висновок. Віртуальна агресія виникає на основі певного психічного стану і визначає особливості поведінки підлітка у реальному і віртуальному світі. Психологічними причинами віртуальної агресії підлітка є: інстинкт самозахисту, фрустрація, бажання домінувати, комплекси, слабкість гальмівних центрів тощо. Наразі в Україні залишаються маловивченими проблеми патологічної схильності використання віртуальних артефактів у підлітковому середовищі, що супроводжується недооцінкою тієї небезпеки, яка за цим стоїть. Тому доцільним є впровадження системних заходів, спрямованих на формування у підлітків безпечної поведінки в Інтернет-мережі, проведення просвітницької роботи з даною категорією учнів.

Список використаних джерел

1. *Вакуліч Т.М.* Провідні патерни адиктивної поведінки підлітків з Інтернет-залежністю //Актуальні проблеми психології. Том. I.: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія: Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – Київ: Міленіум, 2006. – Част. 18. – С. 100-105.
2. *Кочарян А.Б.* Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі. Навчально-методичний посібник / А.Б. Кочарян, Н.І.Гущина. – Київ, 2011. – 100 с.
3. *Немеш О.М.* Інтернет-технології в психологічній практиці: посібник / О.М. Немеш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 256 с.
4. *Смолян Г.Л.* Проблемы обеспечения гарантий безопасности информационного общества / Г.Л. Смолян, А.А. Кононов // Научно-техническая информация, No 8, Сер. 1, 2003. – С. 13-18.
5. *Федоренко С.В.* Глобалізація розвитку комп'ютерних технологій: Інтернет, досягнення та наслідки / С.В. Федоренко // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали VI Всеукраїнської

наукової конференції. – Ч. II: фізичне виховання, фізика, інформатика, математика, техніка, біологія, хімія. – Тернопіль, 2010. – С. 50-54.